

BUDA ÉS PEST ARANYLAKODALMA

Fz 50 éves Budapest egyesítésének aktáiból. — Amit romboltak és amit építettek. A három Károlyok s közvetlen elődek

(A Magyarország tudósítójától.) Egy centenniumnak még csak a fele, nemzetek, városok életében kevés idő, de századoknál többet jelent a Duna két partján húzódó Pest és Buda történetében. Ötven esztendővel ezelőtt egyesült ez a két város s született meg az ősi Pestből és régi Budából az ifjú Budapest, Magyarország nagyra hivatott fővárosa.

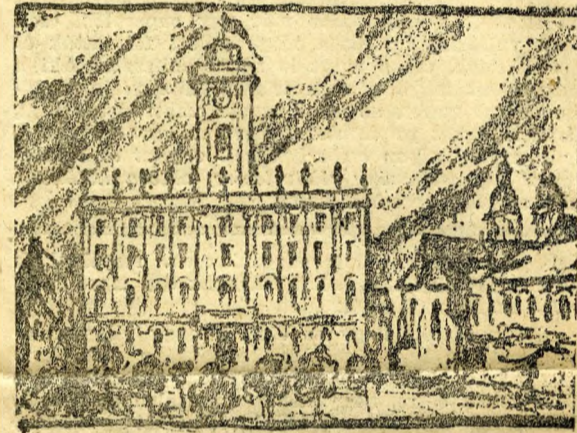
Tanácselnök csengőjű 1791-ből, amelyet az egyesítés alkalmából tartott közgyűlésen használtak

Az 1872. XXXVI. törvényalkotó mondotta ki az egyesítést, de amíg ennek végrehajtására került a sor, 1873 novemberében is beletelt s így az ötvenéves fordulónak a mostani év őszt kell tekintenünk. 1913 november 17-én, amikor a negyvenéves születésnapot ültük, másképp képzeltük el az első igazán komoly jubileumot, a félszázadost.

Világraszóló ünnepek között büszkélkedtünk volna a mi hatalmas, ragyogó metropolisunkkal. Am most esendes szomorúsággal készülődünk Buda és Pest aranylakodalmára s a jelenből a múltba fordul tekintetünk, hogy abból merítsünk reménységet a jövőre.

Ráth Károly, az első főpolgármester

1873 október 25-én délelőtt tartotta meg első közgyűlését a Vigadó nagytérképében az egyesített Budapest főváros első törvényhatósági bizottsága, az

A régi városháza

egész ország élénk érdeklődésétől kísérve. Ott volt Deák Ferenc is. Havas Ignác, az alakulást vezető kormánybiztos elnökölt s elrendelte a választást a főpolgármesteri állásra, amelyre a király Havas Sándor miniszteri tanácsost, Házmán Ferencet, Buda főváros polgármesterét és Ráth Károlyt, a pesti királyi tábla alelnökét jelölte. A választás Ráth Károlynak kedvezett, aki 209 szavazattal lett Budapest első főpolgármestere. Házmán 169 voksa ellenében.

Ráth régi budai polgári családból született, 18-ban ő szervezte a pesti huszárságot, aztán jogot végzett, ügyvéd, majd képviselő s azután bíró lett. Már polgármesterré választása után öt nappal, október 30-án megtartották a beiktatást. A régi városháza tornyán a nemzeti lobogó lengett, a kapu elől díszes bandérium s négyfogatú díszkocsi indult, hogy az új főpolgármestert a közgyűlésre, a Vigadóba vigye.

Ráth Károly letette az esküt, meghallgatta a bűcsúzó kormánybiztost és Barna főjegyző üdvözlő

szavait, azután megtartotta hatalmas székfoglaló programbeszédét.

— Oda kell irányozni működésünket, — mondotta többek közt —, hogy minden pártszenvedély, minden partikularizmus, minden kicsinyes rivalitás megszüntetessék, hogy egy test, egy lélekkel váljunk politikailag és társadalmilag. Mindnyájunkat csak a haza s a főváros együttes jóléte vezessen. Az egye-

A piaristák régi háza a Városház téren

sített főváros oly központja legyen hazánknak, amelyben tudomány és művészet, ipar és kereskedelem, polgári és politikai erény, valamint minden jó és hasznos törekvés egyaránt honoljon.

Végül szigorú pártatlanságot ígért, mert ez kölcsönzi az elnöki széknél azt a díszet és tekintélyt, amelyre szüksége van, hogy hivatásának megfeleljen.

Az első polgármester

November 4-én polgármestert választott az új törvényhatóság öröklési többséggel Kammermayer Károly személyében.

Pesti patriciusok ivadéka volt az első polgármester, 48-49-ben honvédfőhadnagy, később Buda, majd

A budai bástya Vérmezőre néző oldala a 70-es években

Pest város tanácsnoka. Őt már másnap beiktatták s átvéve a főváros pecsétjét, a jó közigazgatás, a takarékoság, a népszerűség, a közegészségügy, az ipar és kereskedelem nagy fontosságát hangoztatta. Beszélt a tudományról, művészetekről, a magyarosodásról s programjába vette körutak és sugárutak építését, az új fővárosnak minden irányban való felállítását, hogy az ne csak koronás királyunkra és legmagasabb környezetére, hanem a vidékre és a külföldi vendégekre is nagy vonzerővel bír, kellemes tartózkodási hely legyen.

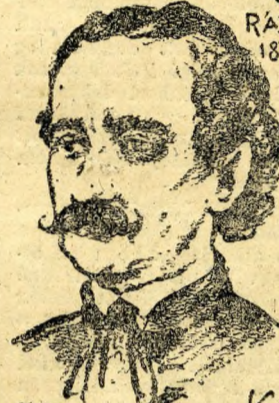
Nyomban ezután megválasztotta a közgyűlés első alpolgármesternek Gerlóczy Károly főjegyzőt,

aki, mint társai, szintén a főváros területén született s 1861 óta állott Pest szolgálatában. Őt — minekutána 6-án Kada Mihályt emelték a második alpolgármesteri székbe — 7-én avatták fel.

— A jó közigazgatás főfeltétele — mondotta ekkor — a gyors és lelkiismeretes kezelés s egyik legfontosabb tényezője a józan gazdálkodás. Óvakodni

RÁTH KÁROLY. 1821-1897.

Kammermayer Károly, GERLÓCZY KÁROLY 1835-1900.

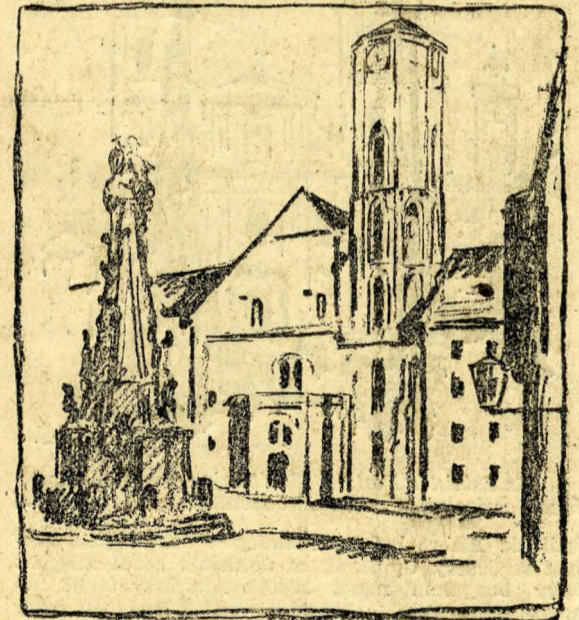

Az egyesített Budapest első polgármesterei

kell a meddő kiadások szaporításától, de nem szabad visszariadni a hasznos beruházásoktól, ha hitelt kell is ezekre igénybevenni. Támogatni kell az ipart és kereskedelmet és törekedni arra is, hogy Budapest Magyarországnak szívvel, lélekkel, de egyúttal nyelvében is valódi fővárosa legyen.

Az első teljes közgyűlés

Gyorsan következett most már a tanácsnokok és egyéb funkcionáriusok megválasztása és végre november 24-én összehívták a teljesen megalakult fővárosi bizottság közgyűlése. Ez a munka megkezdésének a napja s ennek az ötvenedik évfordulóját kellett volna tulajdonképpen a jubileum dátumává tenni.

A Szentháromság tér a Mátyás-templommal a 70-es években

Csak hogy november 17-én — ez a nap az első tanácsnoki hivatalbalépésének napja — ünnepelték tíz év előtt a 40 éves forduló, s így az ötvenéves jubileum napja is november 17-ére fog esni.

A november 24-iki első közgyűlésen Ráth Károly ismét beszédet mondott, amelyet így végzett:

— Adja a Mindenható, hogy most, midőn törvényhatósági működésünket megkezdjük, az egyetértés szelleme lobogja át kebleinket, mert csak így tudunk eleget tenni a szent kötelességeknek, amelyek minket a haza és a főváros irányában megillet!

A „három Károlyok”

A régi városháza tornya alatt, a esendes hivatali szobákban munkához láttak a „három Károlyok”. Ráth, a III. Napoleon-szakállú, elegáns grandseigneur a stílust, a szellemes ötleteket vitte a főpolgármesteri állásba, Kammermayer, az egykori komáromi hős, a puritán, szigorú hivatalnok buzgóságával ült íróasztalánál s e két magyarrá vált pestbudai német ivadék erényeit egyesítette a harmadik Károly, Gerlóczy, a vérbeli, kuruc magyar (ő hozta

Házmán Ferenc, az utolsó budai polgármester

Havas Ignác dr., a főváros egyesítését vezető kormánybiztos

Szentkirályi Mór, Pest utolsó polgármestere

haza a halott Kossuth Lajost), akiben egyaránt volt ötlet, munkabírási és európai látóköri. Ők hárman nagyszerű örökséget hagytak utódaikra — a jól megalapozott Budapestet!

A nagy tempó: 1873—1918

A jól megalapozott Budapest, a három Károlyok öröksége, azóta hatalmasan haladt, de, amiként az mindig együtt jár a haladással, mélyrehatóan meg is változott, át is alakult. Sok minden eltűnt a régi,

A Nemzeti Színház az első átalakítás után

ötven év előtti Budapestből. Egy lélekzetvétel alatt fel sem lehetne sorolni azt a sok régi házat, emberi életnek, magyar hagyománynak azt a sok emlékét, amelyet a fejlődésnek rohanó ötven esztendeje elsodort az utcákról. Eltűnt a Városház tér a rajta állott tornyos városházával, a piaristák régi háza, a régi Nemzeti Színház, kupolás bórházával, a Szent Háromság szobor Pest ősi főplébániatemploma elől az Eskü téren, a mult emléke lett csaknem az egész régi Belváros, sok becses, emberi dokumentumával és művészeti emlékével, elröppent a messzeségbe a régi Kerepesi út kis házaeskaival, átalakították a Bástyát és alatta megváltozott az egész Buda képe.

A multat, amelyet bizony sok tekintetben kegyetesebben kellett volna megőrizni, kiszorította a modern fejlődés sok hasznos alkotása. Ebben az ötven esztendőben teljesen megváltozott és modernné lett Budapest élete is. A lóvonatot 96—97-ben végleg a mult birodalmába utalta a villamos, ugyancsak a 90-es és 900-as években központi csatornázással, a régi Lindley-féle margithidalatti vízvezetékekkel együtt, átadták reudeltetésének a 90-es évek közepén a káposztásmegyéri vízművet, — hatalmasan megsaporodtak iskoláink és egyéb középületeink. Megnyílnak 1901-ben a nagyszerű új országház kapui, amelynek kupolacsarnoka már 1896-ban készen volt. A 90-es és 900-as években átalakítják, hatalmas méretekben kibővítik a királyi palotát, nagyszerűen restaurálják a Mátyás-templomot és Halászbástyát, a Duna tésztét új hidakkal ívelik át, vásárcsarnokokba költözik a pesti piac, gyártelepek és színházak épülnek egyre-másra.

Az ötven esztendő alatt dűledeznek a régi házak a fejlődés rohanó keze jobbra-balra tologatja az utcákat és régi házak romjain új, hatalmas utak

Az Eskü tér Pest ősi főplébánia templomával és a 80-as évek elején lebontott Szentháromság szoborral

épülnek. 1885-re befejezik Budapest sugárútját, amelyet Andrassy Gyuláról, az építkezés körül kifejtett nagy buzgalma miatt később Andrassy útnak neveznek el, a 90-es években megvonják Budapest nagy útözerének, a nagykörútnak vonalát.

Pest—Buda—Ó-Buda

Ha a multba nézünk, nem lehet megfélekednünk arról, hogy Budát és Pestet voltaképpen már egyesítették egyszer 1873 előtt is. Egyesítette a két testvérfővárost szabadságharcunk, hiszen már a márciusi kívánságokban ott foglaltatik Pest és Buda egyesítésének követelése és Szemere Bertalan belügyminiszter meg is felelt ennek a kívánságnak. 48-as nagy reményseink leveretése után az elnyomtatás természetesen nem tűrte a nagyreményű egyesítést és ismét széttagolta fővárosunkat, hogy ne állhasson útjába az ország provinciálódásának. Amikor aztán az alkotmányosság helyreállott, ismét hozzáláttak a fejlődés parancsainak telejítéséhez. Az egyesítés nem volt könnyű munka. Tulajdonképpen három várost kellett egyesíteni: Pest és Buda szabad királyi fővárosokat és Ó-Buda mezővárost, mely akkor koronauradalom volt. A három városnak természetesen sok tekintetben szétágazó érdekei is voltak, amelyeket nem volt könnyű elsimítani és összeegyeztetni. De végre mégis csak győzött az országos érdek.

Bemutatunk itt néhány képet a régi Pest-Budából, az egyesített Budapest elmúlt életének intézőiről.